

Bilješke o Petrinjskoj ulici

Raskrižje Jurišičeve i Petrinjske prije gradnje Elsa Fluid-doma 1905.

(fatte alla maniera dell'Emin.mo e Rev.mo Signor Gj. Sz.)

Piše: Aleksander Laslo

Petrinjska, odnosno Jozefinska cesta, u cijelom je zagrebačkom podgrađu jedini meridijanski ravni potez. Također, Petrinjska je izrazito najizgrađenija topija među oranicama i pustopoljinama podgrađa i takvom će ostati sve do modernističke kolonizacije

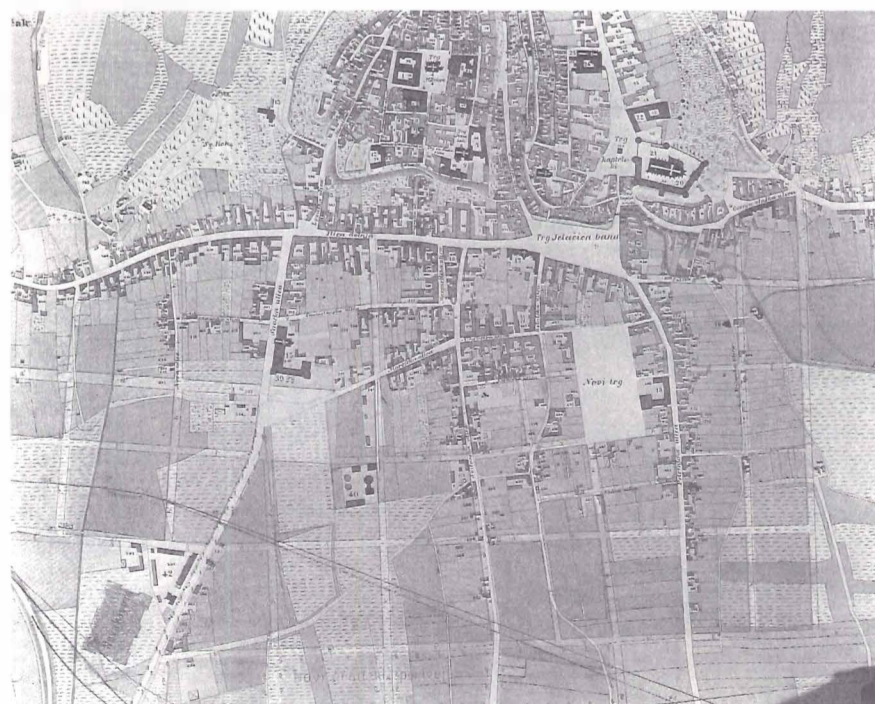
Literarna je *zagradiensia* grubo zapostavila Petrinjsku ulicu: tek je Zagorka našla razlog da joj posveti svoju Kneginju, no i ona tek anonimno, jer - radilo se ipak o spisateljskom prvijencu. Premda vremesna i nedvojbeno slikovita, Vladimiru Kirinu i Branku Šenoi uopće nije bila inspirativna, a fotografima se pokazala pozornosti vrijednom tek dvaput: na prijelomu stoljeća, kad su Bolléovi novi tornjevi Prvostolnice ozbiljno izmijenili zagrebački *skajlajn*, te kasnih tridesetih, kad je nekoliko novih višekatnica između Amruševe i Gjorgjićeve poravnalo nepodnošljiv kontrast između uvjerljivo urbanog početka ulice (trima zgradama autoritativnoga autorskog rukopisa) nadomak središnjem gradskom trgu i mizernoga periferijskog štira u njenu neposrednom nastavku.

Niti povjesničari joj nisu posvetili zasluženu pozornost: nazivali bi je, doduše, kardinalnim prometnim pravcem, a pozivali bi se tek na Krčelićevo priopćenje u "Annuama" (što po Akademijinu izdanju u Smičklasovoj redakciji, što po kasnijim prijevodima). Baltazar Adam Krčelić Krbavski izvješćuje kako su zagrebački Gradec i Kaptol zajednički, sa saborskim dopuštenjem 1764. godine, te uz pomoć Županije Zagrebačke, podigli pontonski most kod Trnja na Savi i izgradili do njega cestu. Ponton, čini se, nije bio dugoga vijeka premda je, navodno, 1766. godine njime prošao car Josip II. na putu za Petrinju, te je tada današnja Petrinjska prozvana

Jozefinskom cestom. Na najstarijem, ujedno prvom profesionalno sastavljenom nacrtu Zagreba, famoznoj "Delineatio geometrica territorii liberae et regiae civitatis Zagradiensis" dvorskog geometra Leopolda Kneidingera iz 1766., pontona nema, već su označeni prijelazi Save (točnije, njenih amazijski razgranatih rastoka) - skelama. Također, na zemljovidu okolice Zagreba po Prvoj zemaljskoj jozefinskoj izmjeri iz 1783./84.,

Reklamni insert hotela *Astoria*, 1933.

Isječak iz proširenog Albrechtova Nacrta Zagreba 1864. s otisnutom prvom Regulatorom osnovom, 1865.

kardinalna naša Petrinjska doseže D(orf). TERNJE i onda se uskim putima eventualno priključuje na Bundečku kompu (Bundek Überfuhr). Na istom zemljovidu doista kardinalna, buduća Savska cesta, sastavni je dio tzv. zemaljske ceste od Karlovca za Zagreb (Landstrasse von Carlstadt nach Agram), prelazeći savske rukavce stalnim drvenim mostom, podignutim po carskom nalogu. Naime, Savska vodi preko Karlovca na more, dok Petrinjska prema - Bosni, što je u ono doba, ako baš i ne put za Ultimu Thule, a ono, svakako, na razmeđu svjetova. Na obadviije spomenute karte ističu se dvije činjenice. Petrinjska, odnosno Jozefinska cesta, u cijelom je zagrebačkom podgrađu, budućem Donjem gradu (zanemarujući, dakako, onaj prastari ogib na njenu isteku s Harmice) jedini meridijanski ravni potez. Također, Petrinjska je, uz Harmicu te početke Ilice i Vlaške ulice, izrazito najizgrađenija topija među oranicama i pustopoljinama podgrađa i takvom će ostati sve do modernističke kolonizacije ovoga prostora, određene regulatornom osnovom iz 1865. godine. Ta je izgrađenost još naglašenije prikazana na

Raskrižje Jurišičeve i Palmotičeve oko 1925.

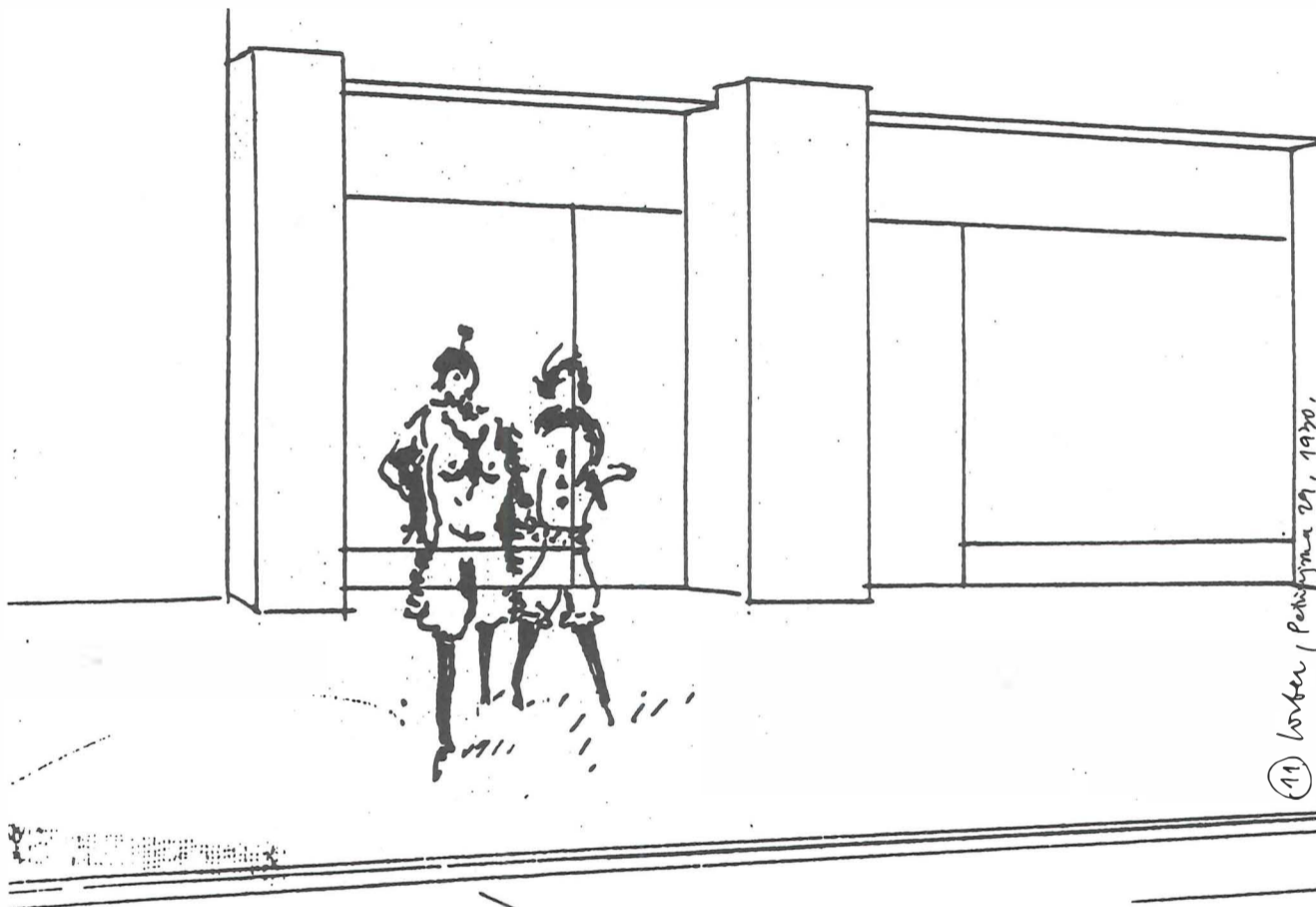
te Cestu za Štajersku (Ilica), a Petrinjsku prešutio. Ulomak Santermova plana iz 40-ih godina prošlog stoljeća pruža druge, vrlo zanimljive informacije. Uz magistralnu cestovnu mrežu ("poštanske ceste" za Zagreb i za Sisak, koje se kod Klare združuju i, po prijelazu Save, Savskom cestom stižu u grad) na planu

namjene, nesretna Građanska vojarna (*Cassarna civium*; ugao Petrinjska 18/ Gjorgjičeva 4). Nesretna po svome nezgrapnom volumenu i svakojakim kasnijim prenamjenama, uvijek dovoljno masivne gradnje da bi njeno uklanjanje uopće bilo isplativo; šetala je iz ruku gradske općine u vlasništvo zemaljske

Zrinjevac - Amruševa - Petrinjska), te Glazbena vojarna 1860-ih godina na broju 32, prvotno Laboratorium gradske općine, a tijekom 1920-ih i 30-ih godina Gradski ambulatorij za spolne bolesti, zamijenjena zgradom Policijske uprave Frana Bahovca i Zvonka Kavurića 1940. godine, najboljim komadom arhitekture koji se u Petrinjskoj ikada dogodio. Za česticu zvanu "fundus pro braxa", nasuprot Građanske vojarni (ugao Petrinjska 14/Gjorgjičeva 3A), Bartol Felbinger je 1828. godine izradio projekt pivovare s pivnicom, svoju jamačno najljepšu, a tehnološki (u pojmovima paleoindustrijske arheologije) najsofisticiraniju osnovu. Felbingerov zaboravljeni neizvedeni projekt (objavljen u časopisu *Čovjek i prostor* 1-2/1991 na nesebični i ljubazni poticaj prof. Grabara iz Povijesnog arhiva u Zagrebu) dodatno je zanimljiv stoga što se na tome dokumentu po prvi put pojavljuje današnje ime Petrinjske ulice, okruglo 50 godina prije prvoga sustavnog imenovanja gradskih ulica i trgova. Petrinjska je, zajedno sa Savskom, svojim imenom uspjela sačuvati uspomenu na postupak imenovanja ulica kojim su sankcionirani stari, vulgarni donjogradski toponimi, dok Svilaraska, Klesarska, Bolnička ili Voćna danas više nisu prisutne niti u kolokvijalnoj *agramerštini*. Nadalje, Petrinjska je, naizgled iščašenom, današnjom numeracijom svojih zgrada uspjela sačuvati i uspomenu na prvobitnu, predregulacijsku kompaktnost svoje izgrađenosti, te joj dandanas stvarno nedostaje nekih petnaest kućnih brojeva: onih kuća preko kojih su prošle Gjorgjičeva, Boškovičeva i Hatzova.

Sve do gradnje priključka Južne željeznice na Žakanj 1892. godine Petrinjska je trajala do savske obale u Trnju. Tako je i prvijenac mašinske ere u Zagrebu, Kr. poveljeni zagrebački parni i umjetni mlin (utemeljen 1862.) podignut na pola puta između grada i seoske zabiti "da rasprodaje brašno u zemlji i izvažava u Englezku, Francezku /.../ i Brasiliju", još iste, presudne 1892. nosio adresu Petrinjska 58. Gradnjom kolodvorske pošte, istodobno s Pfaffovim Glavnim kolodvorom 1892., Petrinjska je svedena na današnju dužinu, njen je donji krak preimenovan u Trnjansku cestu, a preskok preko pružnih uređaja željeznom pasarelom (danas jedva da je itko pamti) učinjen prigodom dogradnje kolodvorske pošte 1907./8.

U donjem dijelu Petrinjske, u blizini kolodvora, tijekom međuraća otvorena su tri hotela. Sredinom dvadesetih godina u Heinzelovoj su uglovnici (Vjekoslav Heinzl, 1899.) na broju 79, stambeni katovi nad kavanom *Union* preinačeni u skromni hotel "trećeg razreda" *Velebit*. U blizini, na broju 71, 1932./33. godine sagrađen je otmjeni komforni hotel *Astoria* (arhitekti Freudenreich &

Moses Lorber, vinjeta na perspektivi novogradnje Adolfa Lichta u Petrinjskoj 29, 1930.

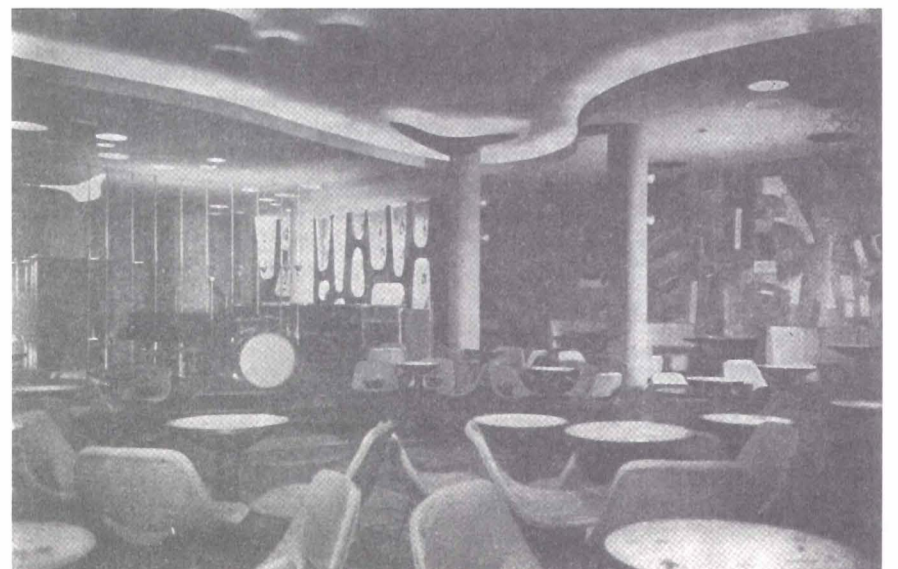
planu K.-K. poštanskog otpravnika Petera Haillera iz 1825. godine. Haillera su prvenstveno zanimala K.-K. poštanske komunikacije, stoga je naročito naznačio Bečku cestu (Vlaška i nastavno Maksimirska), Karlovačku cestu (Savska),

Edo Schön, osnova za gradnju poslovne i stambene zgrade Društva čovječnosti u Petrinjskoj 3, 1912., ulično pročelje

je postavljena trasa određenoga varijantnog zagrebačkog priključka na željezničku prugu Beč - Trst. Urisana je spojnica na "Strada ferrata fra Vienna e Trieste a Steinbruck" (spoj u Zidanome Mostu) do "Stazione secondaria" u Odr (nešto niže od današnjega ranžirnog kolodvora u Buzinu, sic!). U ovoj je postaji postavljeno tjeme luka povezne pruge Karlovac - Sisak, ali i ishodište odvojka za Zagreb - "Braccio per Agram" - koji po ortodromi, preko TERNJE, trasom Petrinjske ulazi izravno u gradsko središte. Kao što znamo, Južna je željeznica kroz grad prošla drugačije, uvredljivo bezobzirno i s trajnim neprilikama. S druge strane, Petrinjska je ostala pošteđena od tehničke pragmatike, premda je pritom gradu uskraćena mogućnost rješenja tzv. željezničkog pitanja zaglavljim kolodvorom. U suburbanu stambenu supstancu Petrinjske, nastalu u 18., te na početku 19. stoljeća i karakterističnu po ekstremno uskim i dubokim građevnim česticama (parcele na istočnoj fronti ulice mahom sežu do Vrtlarske, današnje Palmotičeve), oko 1830. godine ugnijezdila se i prva građevina javne

vlade i obrnuto te konačno, po Schönovoj vještjoj adaptaciji 1903./4. godine, udomila urede Gradske uprave daća, a potom Gradskog redarstva. Vojarnu su slijedile Ženska kaznionica 1850-ih godina na broju 12 (danas utopljena u ansambl sudskih zgrada

Ritz-bar u Petrinjskoj 6. Izgled 1955.

Milovan Kovačević, trgovačka i stambena zgrada Danila Stojasavljevića, Petrinjska 47/ Mrazovićeva 1, 1937./38. Izgled po dovršetku gradnje

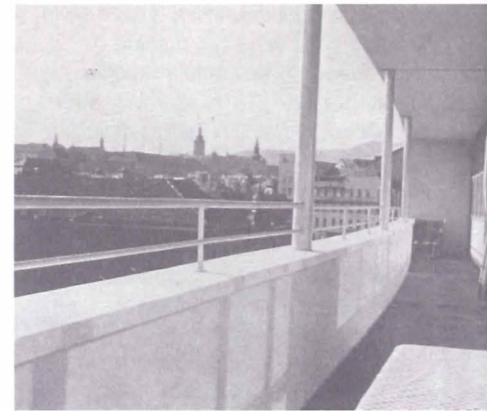
Deutsch), s restauracijom i vidikovcem na krovnoj terasi. Istodobno je i Eisnerova najamna uglovnica Petrinjska/Branimirova 3 (Janko Holjac, 1893.) opsežnom rekonstrukcijom pretvorena u hotel *Central* s atributom "dobre građanske kuće". Poslije II. svjetskog rata kategorije su im srozane na razinu svratišta i konačišta, a *Velebit* je štoviše zatvoren, dok je od njegove restauracije ostala tek krčma *Željezničar*. Sredinom 1950-ih *Astoria* se pod novim imenom *Beograd* oporavila do solidne B-kategorije, dok je *Central* bio prisiljen na novu, radikalnu rekonstrukciju i dvokatnu nadogradnju (Vladimir Ugrenović, 1957./58.). Specijalistička hotelijerska ponuda u Petrinjskoj ulici zaokružena je konačno gradnjom Omladinskog hotela (Dragica Perak, 1960.), a podigao ga je tadašnji Ferijalni savez. Kratkotrajna specijalizacija na približno istoj mikrolokaciji dogodila se 1907. godine: u vrijeme najvećega iseljeničkog vala, kada emigracija s teritorija Austro-Ugarske u Sjedinjene Američke Države broji gotovo 340.000 duša, od čega skoro 60.000 iz naših krajeva. U Petrinjskoj tada djeluju dvije parobrodarske agencije, tzv. Poslovnice za otpremanje osoba iz radničkog i seljačkog staleža u prekomorske krajeve. Niti pokušaj svojevrstne novčarske specijalizacije na suprotnom kraju, zapravo početku ulice, nije bio osobito sretan. Nakon što je gradnjom Fellerova Elsa Fluid-doma konačno artikuliran

Srećko Florschütz, treća varijanta osnove za gradnju trgovačke i stambene zgrade Gustava Wellera u Petrinjskoj 33, 1932., ulično pročelje

proboj Puževe (Jurišičeve) ulice i rastvoren tjesnac na isteku Petrinjske s Jelačićeva trga, šiljati kut Petrinjske i Puževe zaposjela je palača Srpske banke D.D. (arhitekti Benedik & Baranyai, 1912.-14.), odličan primjerak postsecesijske art-déco arhitektonike, s upravu nemogućim prostornim programom: u prizemlju trgovački prostor, zapravo zametak robne kuće (Zagrebački magazin), na prvom katu bankovna poslovnica s trezorom (bunkerom), na međukatu iznad južnoga, bočnog krila trgovina, te na gornjim etažama stanovi. Od početka 1950-ih zgrada je bila sjedište Radio-centra Hrvatske odnosno Radija Zagreb, a danas je matična kuća Hrvatske poštanske banke. Jednu kuću niže na broju 5, u prizemlje uglovnice Micike Hagenauer (Dionis Sunko, 1913./14.) netom po dovršetku gradnje uselila je upravo osnovana Gradska štedionica i odmah sljedeće godine kupila zemljište na glavnome gradskom trgu, kamo je i brže-bolje preselila 1925. u prvu etapu Fischerove i Šterkove novogradnje. Od svih specijaliziranih uslužnih djelatnosti u Petrinjskoj je možda najbolje funkcionirala prostitucija, ne ona organizirana (premda je tipološki kuća Ehrlich-Eisner na broju 73 - poduzetnik Adolf Ehrlich, 1895. - u najmanju ruku srodna prostornoj strukturi bordela), već *šihterska*, s logističkom podrškom poluanonimnih drugorazrednih lokala i već spominjanoga gradskog venerološkog ambulaterija, sve uz bliski redarstveni nadzor. Pravo stanje stvari početkom tridesetih godina dijelom se može razabrati po Lorberovoj slatko-gorkoj erotičnoj vinjeti na perspektivi za kuću Licht u Petrinjskoj 29 iz 1930. Kad je već o poluanonimnim gostionicama riječ, čini se da je najstarija takve vrste uređena oko 1850. u kući nekog Filipa Hačića na broju 51. 1907. u dnu vrta priključena joj je kuglana, a 1933. u Grinzing-stilu obnovljena ulična ograda. Nikada nije dospjela ni u jedan gradski ugostiteljski vodič, a nestala je 1941., ustupivši mjesto novogradnji Vilke Dobrović (Josip Kaučić, 1941./42.). Među zaboravljenim lokalima u Petrinjskoj najduže se održala kavana-gostionica na mjestu nesuđene Felbingerove pivovare. Otvorena je s dobrim izgledima kao kavana *Merkur* u Antolkovićevoj novogradnji oko 1905. (možda Janko Holjac) na broju 14, no ne mogavši, pod imenom Narodna, poslije Gradjanska kavana, izdržati konkurenciju kulturnih mjesta dvadesetih i tridesetih godina - *Corsa*, *Cityja*, *Medulica* ili *Kavkaza*, ugasila se 1950. godine kao restauracija *Soča* (danas je tamo zapuštena bivša Šipadova trgovina posoblja). Drugo lice Petrinjske, njena zaleđa i dvorišta pružaju također obilje zanimljivog štiva. Kinu *Central* na broju 6 (današnji je dvorišni volumen postavljen tek rekonstrukcijom graditelja Vladimira Auera 1947.) davni je prethodnik jedno od prvih stalnih zagrebačkih kina, kinematograf *Edison* 1912. godine, a sredinom 1930-ih u istom je dvorištu smješten Ritz-bar, tada u punoj snazi famoznoga zagrebačkog belle-époque cabareta, a po Richterovu preuređenju sredinom 1950-ih apoteoza (ne samo) exatovskog liberalizma. Prekoputa, u dvorištu kuće na broju 3, Društvo čovječnosti - najstarija naša, 1846. godine utemeljena humanitarna ustanova, podiže novu zgradu svoje Pučke kuhinje (Gjuro Carnelutti, 1896.). Pučka je kuhinja započela s radom 1875. godine u Skalinskoj ulici, a u Petrinjskoj je djelovala i nakon pripojenja Dobrotvornome društvu *Prehrana* 1918. godine. U potonji je prostor nakon opsežnih pregradnji 1936./37. (Josip Čorko) ušla ugledna zagrebačka

željeznarija Mervar i Hodniković, prethodnica kasnijeg *Zanapa*, a danas *Ferimporta*. Zanimljivo je pritom da su novi korisnici, prigodom useljenja, uličnu zgradu Društva čovječnosti (Edo Schön, 1912./13.), srednji naime rizalit njena Rolls-Royce pročelja, željeli urediti aplikacijom veće količine singerica, flajšmašina, hoblića i ostale svoje robe, dijelom u nadnaravnoj veličini. Gradski je građevni ured ovaj zahtjev glatko odbio, no ideja, ruku na srce, svojim izrazito kempovskim afinitetom za trivijalnost danas i nije potpuno odbojna, premda je u međuvremenu i Schönov klasicizirani modernizam dobio na težini. Arhitektonski fond, sedimentiran u Petrinjskoj kroz protekla dva stoljeća, vrlo detaljno pokriva ukupni dijapazon povijesnog razvitka zagrebačke arhitekture, štoviše, gustoća i brojnost vrijednih ostvarenja gotovo svih povijesnih slojeva na ovom potezu ipak mijenjaju uvriježene stereotipe o raspoređenosti donjogradskih arhitektonskih spomenika. Najstariji povijesni sloj Petrinjske apsorbirao je po brojnim preinakama arhitektoniku bidermajerske i ranohistorističke epohe, stoga mu je, uz kritično građevno stanje supstance i trajni prostorni konflikt s modernističkim regulacijama grada, potpuno derogirana izvornost. Njegova se stvarna vrijednost ne sastoji toliko u tragovima povijesnog ambijenta, koliko u tome što naprosto ne pozna reprezentativnu pretenziju, no takva se pasatizmom ipak ne može braniti. Sudbina je ovih sedam-osam kuća neizbježna: prije petnaestak godina objavljen je lucidni apel za kontekstualnošću - programatskom studijom uglovnice Petrinjska 25/ Gjorgjićeva (arhitekti Dragomanović-Kasanić-Tolja; vidi: *Arhitektura*, 184-185/1983.), izrađenom negdje u vrijeme natječaja za interpolaciju na broju 53-59 (prva etapa nagrađene natječajne osnove

Gomboš & Kaulzarić, trgovačka i stambena zgrada Frisch-Silberstein-Guttman, Petrinjska 11, 1932./33., pogled s penthouse-lođe

ambivalentni odnos historističkih gradnji prema kontekstu. Historizam, prva snažno reprezentativna urbana arhitektonika, povijesnome se kontekstu dodvorava tako da ga se istodobno odriče. Taj je neobičan odnos osobito transparentan na kompozicijama ugaonih građevina. Kuća Paulić (Petrinjska/Šenoina 3, Martin Pilar, 1896.) jedva da o Petrinjskoj nešto želi znati - tek trgovinom u prizemlju, a svoje lijepo lice okreće poprečnoj novoj ulici. Kuća Halper (Petrinjska 30/Matičina 3, Hönigsberg & Deutsch, 1900.) u izvornome obliku s visoka daje lekcije povijesnom kontekstu Petrinjske, ali se ipak orijentira na Matičinu ulicu. Spomenuta je podvojenost nazočna i na kući Stern (Petrinjska 22/Boškovićeve 3, Benedik & Baranyai, 1906./7., s nevidljivom Sunkovom nadogradnjom trećega kata), zgradi čija arhitektonika povezuje secesijski modernizam početka stoljeća i postsecesijski art déco (New Free Style) 1910-ih. Taj slobodni stil, slobodan utoliko što bogatstvo svoga oblikovnog idioma zasniva kako na folklorističkoj (Dionis Sunko, zgrada Hagenauer) tako i na klasicističkoj podlozi (Edo Schön, zgrada Društva

Hönigsberg & Deutsch, stambena zgrada Vladimira Halpera Sigetskog, Petrinjska 30/Matičina 3, 1900. Izgled po dovršetku gradnje

recentno je izvedena zgradom Raiffeisenbank); studije za nastavak realizacije potonjeg projekta upravo su u radu, a za plombiranje građevne praznine na broju 42 također je nedavno provedena arhitektonska utakmica. Visoki je historizam s dvadesetak ostvarenja ostavio u Petrinjskoj najvidljiviji trag, gdje brojnošću i kvalitetom radova odskaka učinak atelijera Hönigsberg & Deutsch. Zabacujući, međutim, ovdje valorizaciju solidnih, ali prosječnih radova Gjüre Carneluttija, Škendera Seča ili biroa Šafranek & Wiesner, pogotovo minornih, čak naknadno izobličeni te anonimnih gradnji, nužno je prepoznati svojevrstni

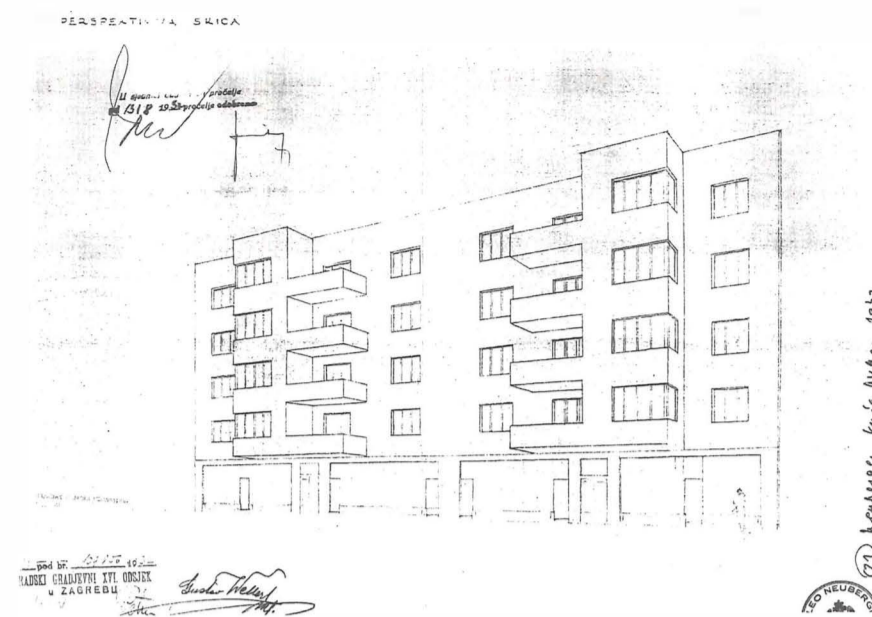
čovječnosti), ili naprosto na oslobođenoj fantaziji (Benedik & Baranyai, palača Srpske banke), ustraje ipak na koherentnosti arhitektonske kompozicije donjogradskih novogradnji. Ovine modernizmu pripadaju i dvije kuće Eisner (Petrinjska 50-52, Rudolf Lubynski, 1909./10.), prototip za normiranje donjogradskoga najamnog stambenog programa, koji je Lubynski standardizirao svojim općepoznatim gradnjama za Hrvatsku banku za promet nekretninama. No, baš je u Petrinjskoj taj isti Lubynski, za istoga monopoliziranog naručitelja, izveo i svoj uvjerljivo najslabiji projekt (Petrinjska 32A, 1911.), bijedno riješenoga tlocrta i šablonskog pročelja, gdje mu je

napose, tada već osijedjeli predstojnik Gradskog građevnog ureda Lenuci uskratilo mogućnost gradnje substandardnih stanova u mansardi. U međuprostoru se dogodilo i nekoliko zgrada koje bi se kolokvijalno mogle nazvati *faš secesijom*, bilo po pukoj pomodarskoj primjeni vesele nove ornamentike, bilo po baumajsterskom debelom kašnjenju za stjegonošama modernizma. Među ovima je daleko najpristojnija kuća Stanzl (Petrinjska 81, Ivan Stražnický, 1910.), prizivajući Baranyaijev autorski doprinos produkciji biroa Pilar-Mally-Bauda s početka stoljeća. Upravo suprotno, kuća Mihelić (Petrinjska 61/Hatzova 5, Janko Holjac, 1905./6.) - *sramotni fuš* kojega se ozbiljni izvoditelji nisu htjeli prihvatiti, pa ga se poduzeo Vlatko Urbany, ovlašteni civilni građevni mjernik, uz naknadnu pripomoć graditelja Victora Grossa (njemu, čini se, na brk idu vješto izvedeni

Gomboš & Kauzlaric, vlastiti atelijer u dvorištu kuće Frisch & co., Petrinjska 11, 1933. Na ulazu: Mladen Kauzlaric

fasadni ures) - groteskna je karikatura Bastlove profinjene "Majolike" na uglu Gundulićeve i Masarykove. Šarolika je arhitektura građanske reprezentativnosti dvadesetih godina također u Petrinjsku unijela nekoliko dobro komponiranih građevina. Uz kuću Mandić (Petrinjska 26, Josip Joanović, 1920.-22.) i zgradu Jadranskog osiguravajućeg društva (Petrinjska 67A/Hatzova 8, Lav Kalda, 1922./23.), obadvije modelirane *beaux-arts* figuracijom, te zgradu Izraelitske općine doricističke strogosti, ovdje su i dva zanimljiva ostvarenja Mosesa Lorbera: kuće Licht (Petrinjska 29, 1930./31.) i Pick-Fischer (Petrinjska 28-28A, 1931./32.), koje označuju meki prijelaz od šterkovskoga

Leo Neuberger, osnova za gradnju dviju trgovačkih i stambenih zgrada Gustava Welleru u Petrinjskoj 31-33, 1932., perspektiva

kasnog ekspresionizma (Ebenšpangerica u Ilici 15) k arhitekturi *nove objektivnosti*. Arhitektura *nove objektivnosti* (izvorno Neue Sachlichkeit, a prijevod je paušalno preuzet od "Kena" - *em smo si frendovi* - Framptona) u Petrinjskoj doista znači objektivizaciju. Prije svega na kući Weller (Petrinjska 33, Srećko Florschütz-Leo Neuberger, 1931.-33.), gdje je Neuberger nakon triju uzaludnih Florschützovih pokušaja kuću "poozbiljio" glatkim izbjiravanjem kasnoekspresionističke fasadne fakture, zadržavši prethodnikovu prostornu organizaciju i volumetrijsku kompoziciju. Nota bene, izvedena je tek polovina simetrično planirane gradnje, no o tome, u vrijeme ne baš davnog natječaja za interpolaciju na broju 31, nitko nije vodio brigu. Gotovo istodobne Gorjanova uglovnica (Petrinjska 43/Boškovićeve 6, Milan Pollak, 1931./32.) i susjedna zgrada Šimunaci (Petrinjska 45, Oton Goldscheider, 1932./33.) tvore upravo onu kritičnu masu, ili ako baš hoćemo gustoću, po kojoj vrhovi zagrebačke funkcionalističke arhitekture tridesetih godina sežu bitno više nego što bi im to ideološko-programatska podloga mogla podržati. Internacionalni je stil u Petrinjsku ušao ne samo golom avangardnom arhitekturom, već i radnim i životnim prostorima svojih pobornika. Paradigmatska najamna stambena zgrada Frisch-Silberstein-Guttman (Petrinjska 11, Gomboš & Kauzlaric, 1932./33.) naravno da je inficirana zemljaškom socijaldemokracijom, no njezina je osobita finoća u artikulaciji *penthouse* terase dalekometnih vizura, prostora gdje su poslije stanovali arhitekt i njegov mladi brat, a još više u dvorišnom atelijerskom krilu (biro G&K), gdje još i danas vidljivi, rafinirani detalji neodoljivo evociraju Corbuove slikarske atelijere u Boulogne-sur-Seine. I Milovan Kovačević je na vrhu svoje kuće Stojsavljević (Petrinjska 47/Mrazovićeve 1, 1937./38.) po starome dobrom običaju (Kovačić u Masarykovo, ili Ibler u Martičevo) uredio mali stan s atelijerom, a povrh stana na terasi izveo čarobni vidikovac, upravo komandni most za plovidbu gradom. S istim je užitkom nedvojbeno izveden i vidikovac na krovu već spominjanoga hotela *Astoria*. Bravuroznu skeletnu konstrukciju sa zategnutom nadstrešnicom i ovješenu ventiliranu fasadu s eternitnom oblogom zgrade Uprave policije (Petrinjska 32/Matičina 4, Franjo Bahovec i Zvonimir Kavurić, 1938.-40.) doista nije potrebno zasebno apostrofirati. Nakon solidnih, ali suhih poratnih funkcionalističkih gradnji (Omladinski hotel Dragice Perak i Upravna zgrada SUP-a Stanka Fabrisa) u Petrinjskoj je

iznenada bljesnuo *post-Team X-smithson-smithsonovski* brutalizam. Nepravedno zabačena upravna zgrada tvrtke *Tempo* (Petrinjska/Boškovićeve 5, Ivo Senegačnik, 1965.), snažna kako po svojoj urbanoj impostaciji tako i po arhitektonskom detalju, kreativni je doseg koji se glatko nosi s favoriziranom arhitekturom tridesetih godina. Slična tvrdnja stoji i za dječji vrtić u dvorištu Petrinjske 31 (Boris Duplančić, 1977.-80., s recentnom dogradnjom), prvu našu gradnju u duhu *New York Five* neomodernizma. No to je već novi Zagreb (infamno parafrazirajući najeminentnijeg itd. gospodina Gj. Sz.). I drugo je već pitanje nije li se ipak dao uništiti i kako je dočekaio nove dane.

Literatura:

Degmedžić, Ivica: "Sadržaj antiknih kamenih spomenika nađenih u Zagrebu i okolici", *Iz starog i novog Zagreba*, I, Zagreb, 1957.
Dobronić, Lelja: *Stare numeracije kuća u Zagrebu*, Zagreb, 1959.
Dobronić, Lelja: "Nekadašnja sela i zaseoci uz

Dr. Stojsavljević, arhitekt Kovačević i izvoditelj Čorko pred vidikovcem na terasi kuće Stojsavljević, 1938.

Zagreb", *Kaj*, Zagreb, VI/7-8, srpanj-kolovoz 1972.
Dobronić, Lelja: *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova*, Zagreb, 1983.
Horvat, Rudolf: *Prošlost grada Zagreba*, Zagreb, 1942.
Hudovski, Adolf: *Zagreb i okolica. Kažiput za urodjenike i strance*, Zagreb, 1892.
Hudovski, Adolf: *Agram und Umgebung. Monografie mit Fremdenführer*, Zagreb, 1892.
Kampuš, Ivan-Karaman, Igor: *Zagreb Through a Thousand Years*, Zagreb, 1978.
Knežević, Snježka: *Zagrebačka Zelena potkova*, Zagreb, 1996.
Kovačić, Krešimir: *Priče iz starog Zagreba*,

Zagreb, 1990.
Lakatoš, Joso (ur.): *Privredni almanah Jugoslavenskog Lloydja*, Zagreb, 1929.
Lovrić, Paško (ur.): *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, Katalog izložbe, Umjetnički paviljon, Zagreb, 1994.
Maruševski, Olga: *Od Manduševca do Trga Republike*, Zagreb, 1987.
Pavleković, Mirko (ur.): *Zagreb*, Zagreb, 1956.
Schwarz, Gavro: *Povijest Zagrebačke židovske općine od osnutka do 50-ih godina 19. vijeka*, Zagreb, 1939.
Srkulj, Stjepan: *Zagreb u prošlosti i sadašnjosti 1093-1928*, Zagreb, 1928.
Srkulj, Stjepan: *Zagreb Past and Present 1093-1930*, Zagreb, 1930.
Srkulj, Stjepan: *Zagreb der Vergangenheit und der Gegenwart 1093-1936*, Zagreb, 1936.
Szabo, Gjuro: *Stari Zagreb*, Zagreb, 1941.
Katastralni posjedovni nacrti intravilana slobodnog i kr. glavnog grada Zagreba u županiji zagrebačkoj, 1913.
Adresar Glavnoga grada Zagreba.
Zvonimir. Hrvatski ilustrirani kalendar za prostu godinu 1913., Zagreb, Knjižara L. Hartman, 1913.
Almanah grada Zagreba, Zagreb, Tiskara C. Albrecht-P. Acinger, 1931.
Popis ulica i trgova i plan grada Zagreba, Zagreb, Epoha, 1956.
Strossmayer koledar za god. 1907., Zagreb, Gospojinski odbor za podignuće spomenika biskupu J.J. Strossmayeru u Zagrebu, n.d. (1906.)
Zagreb. Popis ulica, trgova i ustanova, Zagreb, Gradski turistički ured, 1948.
Zagrebački strukovni adresar s telefonskim brojevima za godinu 1933., Zagreb, n.d. (1932.)
25 godina rada Gradske štedionice Općine slob. i kraljevskog glavnog grada Zagreba u Zagrebu, Zagreb, n.d. (1939.)

The notes on Petrinjska street

The architectural fund, gradually developed in Petrinjska during the last two centuries, covers the whole span of the historical development of architecture in Zagreb. The oldest layer had absorbed, with numerous alterations, the architecture of Biedermeier and early Historicism. The most characteristic of Petrinjska street are the buildings in the style of the high Historicism, about twenty of them, among which the works of the atelier Hönigsberg & Deutsch stand out, both by their quality and quantity. The buildings that belong to the style of Secession modernism of the beginning of the century represent a prototype for valuation of the apartment buildings in the center of the city. The diverse, varied bourgeois architecture of the '20s contributed with several well-designed buildings as well. International style of the thirties marked the Petrinjska street not only by the pure avant-garde architecture, but also by the living and working spaces of its advocates. Quite solid, although somewhat dry functionalist buildings of the postwar period were followed by the brutalism of the '60s and the '70s.